

FOAR DESTIM FAN FRYSLÂN

Ferkiezingsprogramma FNP Fryslân 2019-2023
Vastgesteld in de Algemene Ledenvergadering
van de FNP op 23 november 2018

Inhoud

De 7 kernwaarden van de FNP	3
Inleiding	4
Fryslân bestuurt	6
Ons groene goud	11
Friesland leeft.....	14
Fryslân werkt	20
Fryslân woont	24
Fryslân duurzaam.....	27
Fryslân reket.....	31

De 7 kernwaarden van de FNP

1. **Democratie:** De FNP is van mening dat de macht van de overheid van het volk is. Mensen moeten zo veel mogelijk betrokken worden bij het openbaar bestuur.
2. **Federalisme:** De FNP streeft naar een staatsinrichting die mensen en lokale gemeenschappen de bevoegdheid en de middelen geeft om de eigen leefruimte zo veel mogelijk zelf in te vullen. De FNP wil meer bevoegdheden naar de provincie, een sterker provinciaal bestuur en daardoor een sterker Fryslân.
3. **Internationalisme:** De FNP kijkt naar wat mensen bindt en ziet de wereld als een federatie van gemeenschappen. Mensenrechten en respect voor andere culturen en levensovertuigingen staan daarbij centraal.
4. **Taal en cultuur:** Taal en cultuur dragen sterk bij aan de identiteit en daarmee aan het welzijn van mensen. De FNP wil de Friese identiteit versterken en voelt zich daardoor verantwoordelijk voor de Friese taal en cultuur. De FNP maakt zich sterk voor een Fryslân waar ook andere talen en culturen gerespecteerd, gepraktiseerd en gewaardeerd worden, zoals het Bildts en het Stellingwerfs.
5. **Ondernemerszin:** De FNP wil eigen initiatief, creativiteit, verantwoordelijkheid en ondernemerschap de ruimte geven, zodat mensen en gemeenschappen in staat zijn zich optimaal te ontwikkelen.
6. **Solidariteit:** De FNP is een gemeenschapspartij. Voor het behoud van solidariteit moet begrip en respect van beide kanten tussen arm en rijk, jong en oud, gezond en ziek, Friezen en nieuwe Friezen behouden en versterkt worden, zodat niemand aan de kant komt te staan.
7. **Duurzaamheid:** De FNP wil een duurzame wereld nalaten aan de komende generaties. In plaats van potverteren zoekt de FNP naar economische bestaansvormen die een beter evenwicht garanderen tussen consumeren en conserveren.

Inleiding

De stem voor Fryslân!

Dit is het moment!

Wij zetten ons in voor de toekomst van onze planeet en onze gemeenschap. De gevolgen van de klimaatveranderingen en de afnemende biodiversiteit worden steeds beter zichtbaar. Zachte winters, stille voorjaren en warmere zomers zijn daarvan het bewijs. De publieke diensten, zoals gezondheidszorg, onderwijs en politie worden uitgekleeft, terwijl grote internationale ondernemingen geen strobreed in de weg wordt gelegd. Grote winsten zijn voor de enkeling, het verlies wordt feitelijk gedragen door de massa.

De mensen vragen zich af: Hoe moeten we daarmee omgaan? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat wij weer controle krijgen over onze democratie, over de ziekenhuizen, de scholen en de woningbouw, en dat we werkelijk wat doen aan het klimaat en de biodiversiteit. Hoe zorgen we ervoor dat er beter en meer naar ons wordt geluisterd, dat er weer rekening wordt gehouden met het kwetsbare en het kleine?

We willen die strijd een stem geven. We verbinden de gemeenschap van Fryslân met de bredere vraagstukken van onze wereld. Niet door middel van opschaling, privatisering en uitbesteding, maar juist andersom. Wij willen globaliseren: de brede wereldwijde uitdagingen lokaal aan- en oppakken door de bevoegdheid zo dicht mogelijk bij de mensen te plaatsen.

Daarom is het nu tijd voor de FNP!

De FNP zet zich als politieke partij in voor alle inwoners van Fryslân. De belangen van Fryslân staan bij de FNP op de eerste plaats. De FNP streeft ernaar dat de inwoners van Fryslân zelf zoveel mogelijk inspraak krijgen over hun eigen toekomst. Wat vanuit Den Haag en Brussel op Fryslân afkomt, moet daarom ook in het belang van Fryslân zijn. De FNP is geen filiaal van Haagse partijen en daardoor dé partij om voor Fryslân op te komen.

Dat doet de FNP in gemeenteraden, waterschapsbestuur, Provinciale Staten, de Eerste Kamer via de Onafhankelijke Senaatsfractie (OSF) en via de eigen partij Europese Vrije Alliantie (EVA) in het Europees parlement.

Fryslân is geen eiland. Daarom staan wij open voor samenwerking binnen Nederland en Europa. Vanuit deze open opstelling zijn wij bereid om verantwoordelijkheid te dragen en om met anderen te proberen om een politiek programma om te zetten in bestuurlijke daden. De afgelopen acht jaar heeft de FNP bestuurlijke verantwoordelijkheid gedragen in de provincie. In steeds meer gemeenten neemt de FNP deel aan het college en krijgt de partij steeds meer raadsleden. De FNP is diep geworteld in de Friese gemeenschap.

**De FNP geeft
een stem aan
Fryslân, u ook?**

Onze inzet: een krachtige gemeenschap en een levend landschap

Fryslân moet voor zichzelf opkomen, maar ook solidair zijn met andere gebieden in en buiten Europa.

Fryslân heeft een eigen en herkenbare provinciale overheid en daar is de FNP blij mee. Fryslân, onze provincie, kan de brug slaan tussen burger en bestuur. Met in logische verhouding tot de gemeenten en meer eigen bevoegdheden en zeggenschap dan tot nu toe.

Fryslân moet dus meer dan alleen maar een zelfstandige provincie blijven. De provincie is niet zomaar een bestuurlijke tussenlaag. De provincie moet in de volle breedte kunnen instaan voor de belangen van haar inwoners. De provincie moet de menselijke maat van het bestuur inhoud geven. Een referendum over de bevoegdheid over de toegankelijkheid en de spreiding van ziekenhuizen en bovengemeentelijke zorginstellingen in 2022 is een eerste stap in die richting.

De kernkwaliteit van Fryslân, het landschap en de ruimte, moet behouden en versterkt worden. Dat is ons groene goud, waarmee wij voorzichtig om moeten gaan, maar ook van mogen profiteren. Geen nieuwe windmolens meer op het land, de bestaande turbines saneren en inzetten op meer duurzame energieopwekking in het voordeel van mens en milieu. Wij willen de internationale klimaatdoelstellingen bereiken, maar dan wel als Fryslân de controle houden over de manier waarop, zonder dat dit ten koste gaat van ons landschap. Tegelijkertijd willen we onze biodiversiteit behouden en versterken, de landbouw zal zich moeten transformeren tot de motor van die biodiversiteit.

Daarnaast hebben we natuurlijk onze eigen taal en cultuur. In 2018 waren Leeuwarden en Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa. Het verhaal van Friesland en haar gemeenschap is overal doorgedrongen. Daarmee hebben wij goud in handen. Daarom moet er een vervolg komen, vooral wat betreft de positie van de Friese gemeenschap. Die Friese gemeenschap kan niet zonder een sterke Friese provincie.

Fryslân is daarom in provincie met potentie. Met ons sterke midden- en kleinbedrijf, de recreatiesector en de innoverende landbouwsector kunnen wij in economisch opzicht de komende vier jaar verder groeien in werkgelegenheid. De provincie moet zijn uiterste best doen om de weer aantrekkende economie te bevorderen. Inwoners worden ondersteund bij goede initiatieven. Daar zijn het 'Iepen Mienskipsfûns' (open gemeenschapsfonds) en het Waddenfonds voor bestemd en initiatiefnemers worden geholpen bij het indienen van aanvragen. De leefbaarheid in dorp en wijk moet goed zijn, met goed openbaar vervoer en een dorps huis of wijkgebouw waarin men elkaar kan ontmoeten, waardoor iedereen hiervan gelijkelijk kan meeprofiteren.

In de navolgende hoofdstukken is ons programma verder uitgewerkt. We beginnen met het bestuur van Fryslân. Daarna ons groene goud, het landschap en de biodiversiteit.

Fryslân bestuurt

Zelf de touwtjes in handen!

Fryslân heeft binnen Nederland een bijzondere positie. Met meer dan 2000 jaar geschiedenis en een sterke identiteit: een eigen taal, cultuur en landschap. Daar hoort een eigen bestuurlijk huis vanzelfsprekend bij.

Maar in Nederland is de trend precies tegenovergesteld. Groter, anoniemer en afstandelijker. De schaalvergroting in het openbaar bestuur, maar ook bij de rechtspraak, het onderwijs en bij de brandweer en politie, zorgt ervoor dat deze bevoegdheid van de overheid niet meer aansluit bij de gemeenschap, maar zich er juist van vervreemdt. Recent is bijvoorbeeld gebleken dat maar liefst 70% van de inwoners van Fryslân, Groningen en Drenthe geen vertrouwen meer heeft in dit kabinet. Bovendien is het schadelijk voor de werkgelegenheid en de economische veerkracht van Fryslân. Wij willen die schaalvergroting omkeren en de invloed van de gewone mensen op hoe er wordt omgegaan met vitale overheidsdiensten vergroten. Dat komt het vertrouwen in het democratisch bestel ook ten goede.

De provincie Fryslân moet daarom met een duidelijke democratische legitimatie, op termijn meer eigen bevoegdheid en verantwoordelijkheden krijgen. Wij willen het eigen bestuurlijk huis van Fryslân ingrijpend verbouwen: verstevigen, verbreden en verbeteren. Dat kan op verschillende manieren. Waar het om gaat is dat die verbouwing geen doel op zich is, maar bedoeld is om de inwoners van Fryslân zoveel mogelijk zelf controle te geven over hun eigen toekomst. Wij willen daarvoor de komende vier jaar de eerste stap zetten. Dat moet een onomkeerbaar proces van decentralisatie opleveren waardoor ons eigen Friese bestuur meer zichtbaar wordt en meer zeggenschap krijgt. Dat proces moet stapje voor stapje en op basis van discussie en heldere besluitmomenten vorm krijgen.

De democratisch gelegitimeerde zeggenschap over publieke voorzieningen zoals ziekenhuizen, scholen en woningbouwverenigingen moet terug naar de gemeenschap. De bereikbaarheid en toegankelijkheid van de gezondheidszorg, volkshuisvesting en onderwijs is een zaak van ons allemaal. Zodat ons ziekenhuis, onze school en onze omroep ook echt weer van ons zijn, en niet van de managers in Den Haag. Dat kan niet alleen maar aan Den Haag worden overgelaten. Daarom wil de FNP dat de provincie in de komende bestuursperiode een brede discussie start onder de Friezen. Die moet leiden tot een referendum over de vraag of en hoe Fryslân en de Friezen meer controle krijgen over ziekenhuizen, woningcorporaties en zorginstellingen. Het gaat hier dus om zeggenschap en regie op zorg en wonen op bovengemeentelijk niveau. De vraag die volgens ons in dit referendum moet worden gesteld is:

‘Moet de Friese burger meer invloed krijgen op besluitvorming met betrekking tot ziekenhuiszorg, bovengemeentelijke zorginstellingen en de volkshuisvesting?’

Als de meerderheid van de Friese kiezers dan ja zegt, moet het Friese provinciaal bestuur binnen een jaar met Den Haag onderhandelen over de vraag hoe die grotere invloed moet worden gerealiseerd. Daar hoort ook een financieel statuut bij waarin de geldelijke afspraken worden vastgelegd.

Kerntaken van de provincie

De FNP wil een provincie die verantwoordelijkheden en middelen van het Rijk overneemt en andere zaken overlaat aan de gemeenten.

De kerntaken voor Fryslân zijn dan verkeer en vervoer, water, de Friese taal en cultuur, natuurbeleid, plattelandsbeleid, openbaar vervoer, delfstofwinning, onderwijs, cultuur en media, en de regie over ruimtelijk en economisch beleid (waaronder landbouw). Wij zijn van mening dat Fryslân met het Rijk in gesprek moet gaan over deze zaken om te bekijken hoe Fryslân die taken kan overnemen. Zo mogelijk zal, in navolging van de benaderingswijze voor zorg en volkshuisvesting, over deze zaken de mening van de inwoners van Fryslân gepeild moeten worden.

Wij vinden dat er een betere taakverdeling moet komen tussen de provincie en de gemeenten. Het uitgangspunt daarbij is de hierboven genoemde kerntaken van de provincie. Het sociaal beleid, dat rechtstreeks betrekking heeft op mensen, blijft voor de FNP daarom uiteraard het domein van de gemeente. Provincie, waterschap en gemeenten moeten meer als één overheid werken voor de burgers en bedrijven in Fryslân. We moeten voorkomen dat ambtelijke samenwerking over de grenzen leidt tot verzwakking van het bestuur van en door de Friezen zelf. Daarom moeten we inzetten op een eigen Fries belastingkantoor voor waterschap en gemeenten. Provincie, gemeenten en waterschap moeten op ambtelijk gebied meer en beter samenwerken. Zo kunnen kosten worden bespaard en kan de positie van de Friese taal in de ambtelijke dienst integraal worden versterkt. We zien liever dat het Wetterskip Fryslân op het gebied van beleid en bestuur direct onder de provincie valt dan dat het opgaat in een Noordelijk Waterschap.

Samenwerking met andere overheden

Wij willen op meer terreinen met meer overheden samenwerken, binnen Nederland maar ook daarbuiten. De FNP pleit voor een actieve samenwerking met Noord- en Oost-Fryslân. De FNP wil dat Fryslân zich actief presenteert op plaatsen die politiek of economisch van belang zijn voor ons. In Den Haag, Brussel of verder in het buitenland. De FNP denkt daarbij niet alleen cultureel. Het is ook van belang om de structuur van onze economie te versterken door innovatie, kennisuitwisseling en exportbevordering. Daarom moet er een permanente en beter zichtbare plaats komen voor de Friese lobby-activiteiten in Den Haag en Brussel.

Noordelijke samenwerking is prima wanneer dat een meerwaarde heeft voor Fryslân, maar bestuurlijke schaalvergroting naar een Noordelijk landsdeel wijzen wij pertinent af. Fryslân is de grootste provincie in Noordelijk Nederland, met de meeste inwoners en de sterkste economie. Fryslân heeft meer kansen dan problemen. Door sterk en met zelfvertrouwen samen te werken met Groningen en Drenthe, kan er meer met de Noordelijke samenwerking bereikt worden.

Een eigen plek in de Eerste Kamer

De leden van de Provinciale Staten kiezen de leden van de Eerste Kamer. De FNP werkt in de Eerste Kamer op een constructieve manier samen met de andere provinciale partijen in de Onafhankelijke Senaatsfractie, de OSF. De FNP-statenfractie zal daarom stemmen op de FNP-kandidaat op de lijst van de OSF. De FNP is van mening dat de Eerste Kamer de belangen van Fryslân beter moeten behartigen.

Actief in Europa

De FNP heeft een open opstelling naar de rest van de wereld toe. Wij willen over de grenzen van Fryslân en Nederland kijken. Daarom zetten wij ons actief in voor een sterk, democratisch en federaal Europa. De internationale situatie vraagt daar nu meer dan ooit om.

De FNP vindt Europa te belangrijk om dat alleen over te laten aan Den Haag. Via de eigen politieke partij de Europese Vrije Alliantie (EVA) in het Europees Parlement brengen wij in Brussel rechtstreeks zaken in die voor Fryslân en de EU van belang zijn. Als wij Europa verder gestalte willen geven, dan moeten de mensen daar in een flinke stem krijgen. Bijvoorbeeld door de mogelijkheid om een stem uit te brengen op een echte gemeenschappelijke Europese partij en/of door Fryslân als één kiesdistrict voor het Europees parlement aan te wijzen. Wij zullen er in EVA-verband actief aan bijdragen dat Europa een huis van vrede blijft. Als Fryslân meer zeggenschap krijgt, wil de FNP zich aansluiten bij een samenwerkingsverband van tientallen regio's met wetgevende bevoegdheid in heel Europa. Zo kunnen goede praktijkvoorbeelden en inspiratie uit andere regio's worden gehaald. Dat komt Fryslân ten goede.

Europese samenwerking is niet alleen een zaak van overheden en van nu, maar ook van burgers en het verleden. Het wordt meer en meer duidelijk dat al in de vroege middeleeuwen intensief gehandeld en samengewerkt werd tussen Fryslân en de landen rondom en aan de Noord- en Oostzee. Zo zijn de Angelen, Saksen, Juten en Friezen 1600 jaar geleden begonnen met de kolonisering van wat nu Engeland is. Daarmee werd de basis gelegd van wat later de Angelsaksische cultuur is geworden. De culturele, historische en politieke banden tussen de Noordzeelanden bieden wat ons betreft een mogelijkheid om Fryslân internationaal meer en beter op de kaart te zetten. Daarom moet er in 2022 een groot internationaal Beowulf-congres worden gehouden in Fryslân waarbij de oude en nieuwe verbanden tussen de mensen rondom de Noordzee herdacht, beleefd en vernieuwd kunnen worden.

Actiepunten:

1. Behoud en versterking van de Friese bestuurlijke eenheid door meer en betere samenwerking tussen provincie, gemeenten en waterschap.
2. Een referendum houden over de vraag of en hoe Fryslân en de Friezen meer bevoegdheden en middelen moeten krijgen over/voor zaken die de inwoners direct raken. Het gaat hierbij over de spreiding en bereikbaarheid van ziekenhuiszorg, zorginstellingen en volkshuisvesting.
3. De bevoegdheid over de Friese taal, cultuur en onderwijs met de bijbehorende middelen in zijn geheel naar de provincie.
4. De contacten en verbindingen met de andere Frieslanden en andere voor Fryslân belangrijke (minderheids)regio's in Europa aanhalen, nieuwe verbindingen leggen en deze benutten.
5. Een actief buitenlandbeleid van Fryslân gericht op cultuur, kennis en bevordering van export.
6. Via de EVA inzet voor een meer democratisch Europa: stemmen over de grenzen op Europese lijsten en Fryslân een kiesdistrict in Europa.
7. In 2022 een internationaal Beowulf-congres in Fryslân om de oude en nieuwe verbanden tussen de mensen rondom de Noordzee te herdenken, beleven en vernieuwen.

Ons groene goud

Landbouw: een stellige keus maken voor een natuurvriendelijker toekomst

De transitie naar meer natuurinclusieve landbouw is mede op aandringen van de FNP in gang gezet. Wij willen hier de komende tijd mee verdergaan en de hele Friese landbouw transformeren tot een duurzame manier van agrarische bedrijfsvoering, in evenwicht met de omgeving. Dat betekent dat er nu een stellige keus moet worden gemaakt om zoveel mogelijk grondgebonden, biologisch en natuurvriendelijk te ondernemen. De intensieve veehouderij (met name varkens en kippen) moet in Fryslân niet verder uitbreiden en alleen ruimte krijgen voor omschakeling naar diervriendelijke of biologische bedrijfsvoering. Het toepassen van gentechnologie wijzen wij af en het gebruik van kunstmest moet worden teruggebracht. De waterpeilen moeten stap voor stap flink omhoog worden gebracht om CO₂ te besparen en onze weidevogels te beschermen. In de veenweide alleen maisbouw toestaan zonder grondbewerking. Er wordt zorgvuldig omgegaan met bestrijdingsmiddelen.

De natuurtaak en de gebiedsontwikkeling: doorzetten en afmaken

Voor ons is de Friese natuur in zijn volledigheid de kernkwaliteit van Fryslân en voor onze gemeenschap. Die moeten wij bewaren en daar mogen wij van genieten en profiteren. De natuur, die voor onze gemeenschap van levensbelang is, moet verder worden verstevigd.

De natuur moet wel goed kunnen en blijven worden beheerd. Het behouden en versterken van de biodiversiteit is daarbij het uitgangspunt. De FNP wil dat het beheer van de natuur, waar mogelijk, zoveel mogelijk door de gemeenschap zelf wordt uitgevoerd. Het initiatief van verschillende maatschappelijke instellingen om de natuurtaak voor de provincie uit te voeren steunen wij dan ook van harte.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer: waardevol

Het agrarisch natuurbeheer is natuurbeheer dat bij onze samenleving past en door de boeren zelf wordt gehanteerd. Dat mag geen excuus worden om verder niks te doen, maar moet de motor worden van de noodzakelijke omschakeling van onze landbouw.

Dat moet dan wel op een zodanige manier dat de boeren het ook willen doen. Dat betekent minder bureaucratie, langere contracten en een betrouwbare overheid. Dat geeft op korte en langere termijn duidelijkheid. Wij ondersteunen initiatieven om natuurvriendelijke agrarische bedrijfsvoering ook minder afhankelijk te maken van subsidies (en dus minder kwetsbaar voor bezuinigingen) door een deel van die natuurdiensten terugbetaald te krijgen via eigen producten uit de markt. Wanneer mocht blijken dat de bestaande biodiversiteitsdoelen niet gehaald kunnen worden, moet extra worden geïnvesteerd in agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Fryslân weidevogelland

Het weidevogelbeleid is voor ons ontzettend belangrijk. Het vastgestelde beleid moet leiden tot het behoud en het versterken van de populaties. Wanneer dit niet het geval is, dan zullen wij hier extra steun aan geven. Het burgerinitiatief 'Kening fan de Greide' (koning van de weide), maar ook de Bond Friese Vogelwachten (BFVW) spelen hierbij een rol wanneer het gaat om het behoud van maatschappelijk draagvlak voor onze weidevogels. Ook gebiedscollectieven met initiatieven 'van onderen op' zoals bij de Skriezekrite Idzegea dragen wij een warm

hart toe. Bij het beheer van water en landschap gaat de FNP uit van een weidevogelvriendelijke aanpak. Predatie moet hard kunnen worden bestreden met alle mogelijke wettelijk toegestane middelen. Broedmachines moeten kunnen worden ingezet, zolang het boerenland nog onvoldoende heringericht is om onze weidevogelstand op een verantwoord niveau te brengen en houden.

Het bewust of onbewust doodmaaïen van kuikens is een verschrikking voor boer en burger. Bewust doodmaaïen van kuikens moet bestraft worden. Boeren zouden in weidevogelgebieden niet meer in het donker moeten maaïen.

Verantwoordelijk voor de natuur

De biodiversiteit staat onder druk. Schade door dieren is een terugkerend en toenemend probleem. Boeren en de natuur hebben er last van. De jacht is een middel om hier iets aan te doen. Wij willen bekijken of de muskusrattenvangers van het waterschap een bijdrage kunnen leveren aan het beheer van het natuurlijk evenwicht van het wild in Fryslân. De bestrijding van stroperij moet een grotere prioriteit krijgen.

De aanpak van de winterganzen tot het niveau waarop de schade voor boeren én de belastingbetaler acceptabel is, moet voorlopig worden doorgezet. De boer en het landschap moeten er niet de dupe van worden dat de wolf is teruggekeerd naar Fryslân. Daarom moet het vergoeden van de schade door wolven doorgaan en moet de wolf niet worden tegengehouden met metershoge hekken in het landschap.

Duurzame visserij

Bij de Friese visserij hebben wij te maken met de beroepsvissers op het Wad en de Noordzee, de IJsselmeervissers, de binnenvissers en de sportvissers. Voor alle visserijactiviteiten geldt dat deze duurzaam moeten zijn. Dat houdt in dat de vispopulatie in evenwicht moet worden gehouden of weer moet toenemen. De visserij op het IJsselmeer zit op een dood spoor. Het Rijk, dat de vergunningen verleent voor de IJsselmeervisserij maar ook de eigenaar is van de visrechten, moet er volgens de FNP voor zorgen dat de beroepsvissers kunnen worden uitgekocht. Zo kan met veel minder vissers worden toegewerkt naar een duurzame visserij op het IJsselmeer.

De sportvisserij is een recreatief-toeristische maar ook economische factor van belang in Fryslân en verdienen beleidsmatige en praktische steun van de provincie. De bestaande samenwerking willen wij daarom voortzetten.

Internationaal verbond

Fryslân is internationaal van belang, bijvoorbeeld op het gebied van trekvogels. Maar ook met onze natuurinclusieve agrarische bedrijfsvoering en agrarisch natuurbeheer lopen wij wereldwijd mee voorop. In andere delen van Europa maakt men zich ook zorgen over de biodiversiteit. De klimaatafspraken naar aanleiding van de top van Parijs zijn heel bekend. Dergelijke afspraken zouden ook door de Verenigde Naties gemaakt moeten worden als het gaat om biodiversiteit. Fryslân is dé plek om dat te doen.

Actiepunten:

1. Alle vormen van intensieve veehouderij moeten op termijn verdwijnen uit Fryslân. Daarvoor is een uitsterfbeleid noodzakelijk.
2. Fryslân realiseert via het ruimtelijk beleid een grondgebonden veehouderij aan de hand van maximaal 2,5 GVE per hectare bij derogatie en 1,7 GVE als derogatie niet meer mogelijk is. Individuele boeren worden ondersteund bij de omschakeling.
3. In de veenweide alleen maisbouw toestaan zonder grondbewerking.
4. Al het mogelijke doen om onze weidevogels te behouden: voorkomen dat jonge weidevogelkuikens worden doodgemaaid en de bestrijding van de predatie moeten de hoogste prioriteit krijgen.
5. In 2020 is Fryslân de locatie van een internationale VN-conferentie over het behoud van biodiversiteit. Met de klimaatafspraken van Parijs als voorbeeld moeten hier ook internationale biodiversiteitsafspraken worden gemaakt.
6. Om het gebruik van kunstmest op Friese, Nederlandse en indien mogelijk Europese schaal terug te dringen, pleiten voor een fikse milieuheffing op kunstmest.
7. Initiatieven van collectieven om de biodiversiteit te bevorderen worden ondersteund. Bijvoorbeeld: aanleg van bijenlinten, aanplanting van struweelhagen tussen weiden, oprichting van gemeenschappelijke groentetuinen, groene daken en muren in de stad.

Friesland leeft

Inzet voor de gemeenschap

De FNP is een echte gemeenschapspartij. Omdat de gemeenschap – alle mensen met elkaar – de mogelijkheden in zich draagt voor verbinding, vernieuwing en de stille kracht is achter alle ontwikkelingen, zoals de mensen die zelf willen uitvoeren. Die kracht komt vooral tot uiting in het omgaan met elkaar en in de wijze waarop de mensen voor elkaar opkomen en elkaar versterken.

Wij willen dat de provincie zich in de eerste plaats inzet voor het versterken van de dwarsverbindingen van onze gemeenschap, de 'Fryske Mienskip'. Gemeenschap is meer dan alleen maar een optelsom van individuen. De taal en cultuur zijn het cement van de gemeenschap. Dat willen wij meer en beter terugzien in het onderwijs, de zorg en het verenigings- en muziekleven, de sport en de media. Daarom mogen bezuinigingen van de provincie en in de andere sectoren er niet toe leiden dat de leefbaarheid in de dorpen en in de wijken erop achteruit gaat. De FNP is van mening dat de provincie aandacht moet hebben voor voldoende bereikbaarheid en beschikbaarheid van zorg- en onderwijsinstellingen. Er moet een goede spreiding zijn over de verschillende regio's in Fryslân. De provincie moet ernaar streven om deze aspecten een duidelijke plaats te geven in de samenwerkings- en streekagenda's.

Wij gaan uit van een open maatschappij die gastvrij en respectvol omgaat met andere culturen en levenswijzen. Nieuwe Friezen, mensen die zich hier vestigen en deel uit willen maken van die gemeenschap, moeten ook kunnen meedoen aan de cultuur hier. Tegelijkertijd moet er voor iedereen ook ruimte zijn om zichzelf te kunnen zijn.

Cultuur en nalatenschap: Culturele Hoofdstad 2018

Het afgelopen jaar was voor Fryslân een geweldig jaar: de provincie stond vanaf de start van Culturele Hoofdstad in de schijnwerpers van Europa. Onze Fryske Mienskip heeft zich in alle facetten laten zien en prachtige kansen gecreëerd. Het *Ferhaal fan Fryslân* (verhaal van Friesland) is door de Fryske Mienskip in alle volledigheid verteld en er zijn nieuwe verbindingen gelegd met de regio's in Europa, zoals met de andere Frieslanden. Nu is het zaak die positieve energie vast te houden, wensen te verzilveren en te werken aan een blijvende nalatenschap, zodat Fryslân ook op het gebied van kunst en cultuur toekomstbestendig is.

De FNP had als voorwaarde gesteld dat in de projecten van CH2018 ook een duidelijke plek moest zijn voor meertaligheid, zodat het Frysk een extra impuls zou krijgen. Daarvoor is het multimediaproject 'Lân fan Taal' (Land van Taal) opgezet. Het succes van het project heeft ertoe geleid dat Fryslân zichzelf heeft laten zien als hét centrum van Europese meertaligheid, en dat smaakt naar meer!

Wij zagen CH2018 duidelijk als een stimulans voor de toekomst van taal, kunst en cultuur in Fryslân. Als het gaat aan de nalatenschap van CH2018 (de zogenoemde *legacy*), dan moet die vooral de eigen bevolking blijvend activeren. Er moet ook blijvend worden gezocht naar hoe zoveel mogelijk kunst en kunstenaars uit Fryslân kunnen participeren in nieuwe projecten in het legacyprogramma.

Op voorstel van het Rijk wordt er nu gewerkt aan het opzetten van cultuurregio's. Het is vanzelfsprekend dat Fryslân zo'n cultuurregio is. Fryslân mag niet onder Groningen worden geschoven en een minderwaardige positie krijgen. De aanwezige voorzieningen in Fryslân moeten juist worden versterkt. Denk daarbij aan toneel, dans en een Fries filmplatform. Daarnaast bestaat er een bloeiende popscene in Leeuwarden en Fryslân die gekoesterd en ondersteund moet worden. Denk ook aan alle (muziek)festivals.

Fryslân heeft een hele rijke HaFaBra-cultuur. Die staat onder druk en willen wij beschermen en behouden. Wij willen dat de jeugdorkesten (brassband, fanfare, harmonie en symfonie) met provinciale steun kunnen blijven bestaan.

Het Frysk en streektaalen

De provincie Fryslân heeft door de nieuwe Taalwet en de decentralisatie meer zeggenschap gekregen over de Friese taal, het Frysk. En toch komt het Frysk telkens meer onder druk te staan. De afgelopen vier jaar zijn er, in het kader van het Deltaplan Frysk, een heleboel zaken in gang gezet. De FNP wil nu gestalte geven aan de uitkomsten van het onderzoek naar de stand van zaken aangaande het Frysk. Een goede kwaliteit van onderwijs is daarbij cruciaal. In de eerste plaats moet de Friese taal in het onderwijs worden 'gespiegeld' aan het Nederlands. Het provinciale ontheffingsbeleid moet erop gericht zijn dat de Friese en Nederlandse taal gelijkwaardig zijn, met dezelfde kerndoelen.

Wij pleiten voor een Educational Board (een onderwijsstuurgroep), met een eigen leiding en budget, als coördinatiecentrum. Daarin moeten schoolbesturen, bovenscholse directies, de onderwijsinspectie, de pabo en de schoolbegeleidingsdienst een zetel krijgen.

De ontwikkeling van het taal- en cultuurbeleid en het Fries-eigene is een van de belangrijkste kerntaken van Fryslân. Wij willen dan ook dat er blijvend wordt geïnvesteerd in organisaties als de Fryske Akademy, Tresoar, de Afûk en de Omrop. Een eigen volwaardige universiteit voor Fryslân is hoognodig. Een universiteit is een impuls voor de toekomst van onze jongeren en zal een opstap zijn naar meer hoogwaardige banen in onze provincie.

De FNP wil ook dat het taalorgaan DINGtiid een echt centrum voor de Friese taal en cultuur blijft, om een efficiënte uitvoering van taalbeleid en taalplanning mogelijk te maken. Het komt nu aan op het goed invoeren van de nieuwe Taalwet. Dit moet op korte termijn worden gedaan door de provincie in samenwerking met Rijk, gemeenten en andere organisaties.

Rijk en provincie moeten zorgen dat de Friese taal en cultuur zoveel mogelijk in alle maatschappelijke domeinen geconcretiseerd en bevorderd worden. Wij willen dat de afspraken die Nederland heeft ondertekend in het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, ook nagekomen worden. De Friese literatuur, ook in vernieuwende vormen en met vertaling, moet worden gesteund.

De FNP wil dat de provincie als verantwoordelijke voor de hele gemeenschap van Fryslân een actiever stimulerend en faciliterend beleid voert voor het Bildts, het Stellingwerfs en de stadstalen. De provincie moet kijken of steun kan worden gegeven aan het Frysk in Groningen (Westhoek). Dat geldt ook voor de Friese gemeenten waar die talen gebruikt worden. Er wordt gekeken naar mogelijkheden om projecten in dit kader aan te laten haken bij het legacyprogramma van Culturele Hoofdstad 2018: Agenda2028.

De digitale wereld wordt steeds belangrijker. De toegankelijkheid van die wereld met en in het Frysk is van wezenlijk belang voor het voortbestaan van onze eigen taal. De provincie moet er daarom voor zorgen dat Fryslân met het Frysk mee vooroploopt in de digitale wereld. Daarbij gaat het erom dat, met de almaar toenemende kracht en mogelijkheden van computerprogramma's om realtime te kunnen vertalen, het Frysk dezelfde positie krijgt als het Nederlands. Er wordt ook geprobeerd om internationale e-learningprogramma's, zoals Babbel (online een taal leren), te interesseren voor het Frysk. Een toegankelijk en leuk middel voor nieuwe Friezen om onze taal te leren.

Onderwijs: kwaliteit en meertaligheid

De kwaliteit van het onderwijs is voor de FNP uitermate wezenlijk. Net als dat goed onderwijs beschikbaar en bereikbaar is voor iedereen. Wij willen het beste onderwijssysteem ter wereld voor Fryslân. Daar hoort voor ons bij dat alle kinderen in Fryslân de kans krijgen om zich meertalig te ontwikkelen. De meertalige ontwikkeling, die bij de twee- en Frysktalige peuterspeelplaatsen al begonnen is, moet niet stoppen bij de basisschool, maar moet verder gaan met een doorlopende lijn van het meertalig onderwijs van peuterspeelplaats tot universiteit. Ook bij het speciale onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs moet het Frysk worden gebruikt, ook als instructietaal. Al meer dan tweehonderd peuterspeelplaatsen en kinderopvangplekken zijn met steun van de provincie gecertificeerd Frysk- of tweetalig. De provincie moet de lat hoger leggen. Wij willen bereiken dat in 2023 driehonderd kinderopvangplekken meertalig zijn. Daarvoor moet de stichting Frysktalige kinderopvang (SFBO) gefaciliteerd worden.

Het aantal drietalige basisscholen, waar de drie talen – Nederlands, Frysk en Engels – bewust een kwalitatief goede plaats krijgen, wil de FNP snel verder uitbreiden. Het blijkt dat drietalige scholen mede tot de besten behoren. Dat moet op termijn de gangbare onderwijsnorm in Fryslân worden, omdat het ons inziens de meeste waarde voor de toekomst van de kinderen heeft. Ook de tweetalige scholen die het Frysk als vak en voertaal hebben ingevoerd en een taalbeleidsplan hebben gemaakt, waarin de kwaliteit van meertaligheid voorop wordt geplaatst, willen wij steunen. De provincie moet inzetten op kwalitatief goed onderwijs.

Wij willen dat de kerndoelen Frysk gelijkwaardig worden aan de kerndoelen Nederlands en dat ze worden afgestemd op de doorlopende meertalige leerlijn. Nu de provincie Fryslân zelf de bevoegdheid en de middelen voor het Frysk in het onderwijs heeft, moet het beleid echt handen en voeten krijgen. Wij hebben bereikt dat er een nieuw evaluatiesysteem ligt met toetsen. De onderwijsinspectie moet de kwaliteit van het onderwijs in het Frysk net zo handhaven als voor het Nederlands. Omdat is gebleken dat de inspectiedienst niet goed aansluit bij het onderwijs in Fryslân, moet er een eigen Friese onderwijsinspectie komen. Dat wil zeggen, voor het gehele onderwijssysteem. Na het overdragen van de bevoegdheid over ontheffingen van de kerndoelen in het basisonderwijs wordt dat een van de volgende zaken die worden overgedragen aan de Staten van Fryslân.

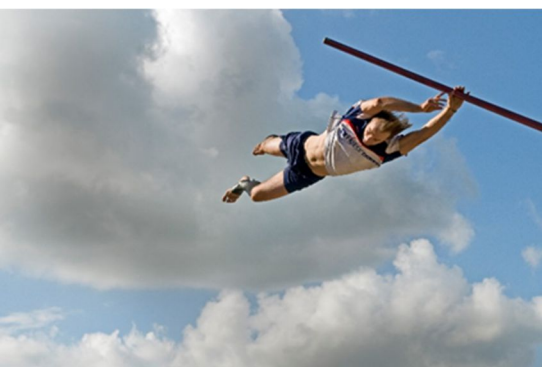

De opleiding voor de docenten in het basisonderwijs moet ook worden afgestemd op de meertalige scholen. Daarvoor is de drietalige stroom op de pabo een belangrijk onderdeel. Alle leerkrachten in het basisonderwijs in Fryslân hebben de bevoegdheid Frysk of worden hiertoe bijgeschoold. In het voortgezet onderwijs moet de meertaligheid in het lesprogramma worden toegepast, waarbij ook meertalig lesmateriaal wordt gebruikt. De provincie moet doelen om het aantal meertalige scholen voor het voortgezet onderwijs uit te breiden naar voren halen: in 2025 zijn alle scholen in Fryslân meertalig. Kinderen die een meertalige ontwikkeling op de basisschool hebben gekregen, kunnen dan die leerlijn doorzetten.

De FNP zou graag zien dat Leeuwarden zich nog meer tot in bruisende studentenstad met internationale uitstraling ontwikkelt. Hier liggen nieuwe kansen nu Leeuwarden heeft laten zien waarin het groot kan zijn na het bruisende jaar van Culturele Hoofdstad van Europa.

Goed hoger onderwijs in Fryslân is van het allergrootste belang. Zo speelt NHL Stenden Hogeschool met andere kennisinstellingen als Wetsus, de Fryske Akademy, de Waddenacademie en Tresoar een belangrijke rol voor de studenten. De FNP streeft, nu de Campus Fryslân van start is gegaan, verder naar de ontwikkeling van een eigen universiteit voor Fryslân.

Sport

Sport en bewegen zijn de laatste jaren steeds belangrijker geworden voor de samenleving. Daarbij ligt het accent niet alleen meer op ontspanning. Sportverenigingen spelen in de gemeenschap een verbindende rol, maar bevorderen ook dat de mensen gezonder leven. De breedtesport voor alle Friezen moet door de provincie actief worden gesteund.

Door onze topsporters is Fryslân goed op de kaart gezet. Topsport is een positief visitekaartje voor Fryslân. Thialf is weer de schaatstempel van de wereld: de beste en duurzaamste. Daarnaast wordt de ijshockeyhal daar gerenoveerd en gemoderniseerd. Friese sporten zoals fierljeppen, kaatsen, skûtsjesilen en Fries dammen maken onderdeel uit van het Fries-eigene en moeten door de provincie worden gesteund. De Friese sporten moeten een plek krijgen binnen de projecten van het legacyprogramma Agenda2028.

Media: Omrop Fryslân en een Fries mediacentrum

De Friese media zijn van groot belang als het gaat om het stimuleren van het Frysk en de beide streektaalen, maar ook vanwege de controle door de pers van de overheid en het informeren van de burgers. Naast de dagbladen zijn radio, televisie en internet van grote waarde.

Omrop Fryslân moet een zelfstandige, publieke zender blijven met een veelzijdige en volledige programmering in het Frysk. Wij strijden voor voldoende structurele financiering om dit mogelijk te maken. Het Rijk en de provincie moeten ervoor zorgen dat Omrop Fryslân 'ús eigen omrop' (onze eigen omroep) blijft.

Wij willen steun geven aan een Fries mediacentrum, waar de schrijvende pers en de Omrop op vernieuwende wijze met elkaar samenwerken. Internet en moderne sociale media betekenen voor meertaligheid in Fryslân een extra impuls.

In het taalbeleid van de provincie staat dat de provincie zelf een belangrijke voorbeeldfunctie heeft bij het actief gebruiken van het Frysk. Wij moeten erop blijven aandringen dat dit meer en beter wordt toegepast. Dat geldt bijvoorbeeld voor de competentie 'Frysk' van het eigen personeel van de provincie.

Actiepunten:

1. Doorgaan met het succesvolle Iepen Mienskipsfûns. Voor vele projecten en initiatieven uit de gemeenschap!
2. De digitale ontsluiting van het Frysk moet in 2022 op hetzelfde niveau zitten als dat van het Nederlands ten opzichte van het Engels.
3. De bevoegdheid over de inrichting van het onderwijs vóór 2023 naar Fryslân.
4. Een provinciaal spreidingsplan voor voldoende kwalitatief basisonderwijs (bereikbaar en beschikbaar).
5. Het aantal Fries- en tweetalige peuterspeelplaatsen in 2023 verhogen naar 300. Verdubbeling van het aantal drietalige scholen. Extra steun voor tweetalige scholen met een taalbeleidsplan.
6. Toezicht op de kwaliteit van het Frysk als vak en voertaal door de inspectie.
7. Omrop Fryslân steunen als een publieke zender met een volledige programmering in het Frysk. Daarvoor een budget dat richting de € 30 miljoen gaat.
8. Steunen dat schoolbestuurders, schoolleiders en leerkrachten hun verantwoordelijkheid nemen voor goed onderwijs in het Frysk.
9. Friese sporten blijvend steunen.
10. Er is een onafhankelijke organisatie die opkomt voor belangen van de cliënten in de zorg en die daar een basissubsidie voor krijgt (Zorgbelang Fryslân).

Fryslân werkt

Perspectief voor de economie

De provincie investeert in zaken die de economische structuur van Fryslân effectief en voor langere tijd aantoonbaar sterker maken. Zoals universitair onderzoek en universitaire opleidingen, de Dairy Campus, het World Trade Center (WTC) en Wetsus waarmee de export wereldwijd wordt bevorderd. Leeuwarden houdt als hoofdstad van Fryslân speciale aandacht, niet alleen als economische motor, maar ook met de watercampus en de Friese cultuurinstellingen die hier gevestigd zijn. Het is belangrijk dat de scholen voor hoger onderwijs en andere publieke instellingen met hun directies en besturen hier blijven. De bestaande clusters ('hot spots') van watertechnologie, scheeps- en jachtbouw, metaal en agrarische wetenschap wil de FNP verder stimuleren. De sector watertechnologie kan bij meerjarige financiering bijvoorbeeld doorgroeien naar 3500-4000 hoogwaardige banen in Fryslân!

De provincie moet gunstige voorwaarden scheppen, stimuleren en aanjagen maar niet rechtstreeks zelf deelnemen in bedrijven. Dat moeten commerciële investeerders of gelieerde partijen zoals de Friese ontwikkelingsmaatschappij doen. Het aanbestedingsbeleid moet zo worden ingericht dat lokale en regionale bedrijven volop de kans krijgen om in te schrijven op opdrachten van de provincie en andere overheden. De FNP wil dat er meer wordt geïnvesteerd in kinderen en jongeren. Het is ook van provinciaal belang dat jongeren hier een toekomst hebben en dat de provincie zich inzet om jonge mensen perspectief en toekomst te bieden. Daarom pleit de FNP niet alleen voor het stimuleren van de kenniseconomie, maar wil de FNP ook beklemtonen dat de provincie zich sterk maakt voor het stimuleren van de ambachtseconomie. Technisch vakmanschap is voor de Friese gemeenschap en de ontwikkeling van onze economische basis van grote waarde: tal van jongeren moeten daar hun werk in vinden. Het bedrijfsleven (MKB) en het onderwijs zullen wat dat betreft veel beter op elkaar moeten aansluiten.

Wij willen de werkgelegenheid en leefbaarheid op het platteland bevorderen naar aard en schaal. Een goede ICT-infrastructuur met glasvezel als nutsvoorziening kan dat mogelijk maken. Dat is ook van belang voor de zorg van de toekomst. Het gebiedsgerichte plattelandsbeleid dat de provincie voert, is wat de FNP betreft een voorbeeld van hoe het in de toekomst verder moet.

De agrarische sector staat de komende periode voor een grote opgave. Aan de ene kant zijn er tal van mogelijkheden tot groei; Fryslân kan de witte motor van de Europese zuivel worden. Aan de andere kant zal aan strenge voorwaarden moeten worden voldaan wat milieu en landschap betreft. Wij stimuleren de groei van de agrarische sector binnen deze randvoorwaarden. Wij blijven daarbij aandringen op vernieuwing en verbreding, zodat er een goede vervlechting ontstaat van een gezonde bedrijfsvoering met zorg voor milieu, diervriendelijkheid en landschap. Zo kunnen bijvoorbeeld door inzet op een gesloten, grondgebonden kringloop met mest en andere stoffen binnen de eigen regio ook in de 'gangbare' landbouw grote stappen worden gezet ten behoeve van het milieu. De FNP steunt de biologische landbouw.

Wat de werkgelegenheid in de overheidssector betreft, heeft Fryslân recht op een evenredig deel van de rijksbanen, zolang zaken nog niet gedecentraliseerd zijn naar de provincie Fryslân zelf.

Kwaliteit voor recreatie en toerisme

Recreatie en Toerisme is met een jaarlijkse omzet van ongeveer € 1 miljard en 20.000 banen een belangrijke sector voor de Friese economie. Er is op dit gebied behoefte aan meer kwaliteit om aan de wensen van de toeristen te kunnen voldoen. De provincie stimuleert daarom kwaliteitsverbetering en faciliteiten voor de kleinschalige verblijfsrecreatie (campers, boerencampings). De Stinaf-regeling voor steun aan MKB-ondernemers is succesvol en blijft daarom bestaan als het aan de FNP ligt.

Mogelijkheden voor seizoensverlenging, nieuwe activiteiten en innovatie in het toeristisch aanbod worden ook gestimuleerd. De verscheidenheid aan gebieden in Fryslân biedt vele mogelijkheden. Dus ook aandacht voor bijvoorbeeld Gaasterland, de binnensteden, de eilanden en Zuidoost- Fryslân. Evenals voor het Werelderfgoed Waddenzee, het Woudagemaal en de twee Friese nationale parken (Alde Feanen en Schiermonnikoog) en de beide Friese nationale landschappen (Zuidwest-Fryslân en de Noordelijke Friese Wouden).

Geen grootschalige ontwikkeling van recreatieparken in het open landschap. Wij moeten de kip met de gouden eieren van rust en ruimte niet slachten.

Algemene promotie, regiomarketing en steun (ook weer gericht op kwaliteit) van Stichting Merk Fryslân houdt de steun van de provincie en krijgt een plus om het toerisme na Leeuwarden-Fryslân 2018 vast te houden. De provincie gaat ook door met het uitbouwen van toerisme via de Marrekrite en het steunen van de VVV's, de toeristische infopunten en de regiomarketingorganisaties.

De sluizen van de Afsluitdijk moeten worden verbreed, voor de watersport maar ook voor de werkgelegenheid bij de jachtwerven. Recreatieve routes en basisvoorzieningen, bijvoorbeeld voor fietsen, wandelen en varen, voldoen aan de verwachtingen die de toerist daaraan stelt. Goed onderhoud en geregeld baggeren zijn daarom belangrijk.

Verkeer: kosten en baten

Grote nieuwe provinciale infrastructuur is niet nodig, alleen als de al bestaande infrastructuur niet langer voldoet aan de landelijke normen op het gebied van veiligheid, wordt deze aangepast en verbeterd. Een voorwaarde daarbij is dat de gebruikers en de omwonenden er dan ook echt op vooruitgaan.

De kosten van het toekomstig beheer en onderhoud wegen daarin zwaar mee. Alle asfalt dat nu wordt gelegd, moeten we in de toekomst ook onderhouden. De afweging met ruimtebeslag en landschap bij infrastructuur is dan ook van groot belang.

Wij zijn een voorstander van een volwaardige maatschappelijke kosten-batenanalyse voordat er besluiten vallen over grote en dure ingrepen. Het kan voorkomen dat een groot economisch belang voor Fryslân een provinciale bijdrage aan rijksinfrastructuur rechtvaardigt.

Het verhuizen van enkele bedrijven naar een geschiktere locatie kan een aantrekkelijk alternatief zijn voor het aanleggen van compleet nieuwe wegen of vaarwegen. Wij willen aandacht voor de veiligheid op de vaarwegen in Fryslân, met name in situaties waar beroeps- en recreatievaart elkaar ontmoeten. De integrale beleidsvisie op het beheer en gebruik van beroeps- en recreatievaarwegen die er zou komen, wordt de komende periode aan de Staten voorgelegd. Zo kunnen wij voorkomen dat er steeds dure besluiten worden genomen op

basis van incidenten of wensen voor individuele vaarwegen in onze provincie zonder dat men het geheel overziet.

Nieuwe infraprojecten moeten niet ten koste gaan van de ontsluiting van de dorpen. De FNP blijft voorstander van een actief provinciaal fietsbeleid en wil dat de oude fietsnota van 2005 geactualiseerd wordt. Tegelijkertijd willen wij ook meer aandacht voor wandelpaden, zoals kerk- en boerenlandpaden. Veiligheid en sociale verbindingen tussen dorpen en wijken, bijvoorbeeld voor schoolkinderen, krijgen naast de capaciteit van wegen meer aandacht en krijgen daarom meer nadruk wat de FNP betreft. De FNP zal zich hard maken voor verkeersveiligheid door een goede (her)inrichting van wegen, bijvoorbeeld door middel van duidelijke belijning en middellijn. Daarnaast met vrijliggende fietspaden en parallelwegen. Dit is ook van belang voor het toenemende aantal mensen met een elektrische fiets. Fietsverkeer kan mede zorgen voor de bereikbaarheid en leefbaarheid van steden en platteland en dat koesteren wij. Bij nieuwe rotonden of de herinrichting daarvan krijgt de fiets volgens de CROW-richtlijnen voorrang op de auto op provinciale wegen. De problematiek van het grote landbouwverkeer houdt provinciale aandacht. Vanwege de veiligheid moeten wij ernaar toewerken dat het materieel van boeren, loonbedrijven, vervoerders enz. niet nog groter wordt, maar proberen dat op Nederlands, maar liefst ook op Europees vlak, te begrenzen.

Openbaar vervoer verbeteren

De FNP zet zich in voor openbaar vervoer (OV) dat voor iedereen toegankelijk is. De komende tijd zullen het beschikbare geld voor de nieuwe aanbesteding van het busvervoer vanaf 2022, de duurzaamheidseisen en de bereikbaarheid van het platteland onder druk komen te staan. Het uitgangspunt van de FNP is dat onze dorpen goed bereikbaar moeten blijven met het OV. De FNP is dan ook bereid om daar ruimte voor vrij te maken in de begroting.

De treinverbinding tussen Leeuwarden en de rest van het land moet sterk worden verbeterd. Er rijden nu vier treinen per uur, maar de treinreis naar de Randstad duurt nog steeds veel te lang. Fryslân moet bij Den Haag blijven aandringen op een integrale aanleg van het ERTMS-veiligheidssysteem, zodat treinen 200 km per uur kunnen rijden. De provincie moet er bij de regering op blijven aandringen dat de bestaande concessie van de NS op het hoofdrailnet van 2025 openbaar en Europees wordt aanbesteed. Als andere spoorwegmaatschappijen een betere dienstregeling bieden voor de reizigers, moeten die de NS kunnen vervangen. Spoorverbindingen in Fryslân moeten behouden blijven en het liefst worden uitgebreid. Lokale treinen zijn van groot belang voor het dagelijkse reisverkeer, maar zijn ook een grote pre voor het fietsverkeer. Fietsen mogen namelijk niet mee in de bus.

De inzet voor onze eigen provincie moet zijn dat de leefbaarheid en sociale taak van het openbaar vervoer op het platteland in samenwerking met de gemeenten wordt bevorderd. Bijvoorbeeld door integratie van buurtbussen, Wmo- en leerlingenvervoer in zogenoemde mobiliteitscentrales.

Fryslân moet beter aansluiten op de Europese vervoersstromen, met buslijnen, spoorlijnen en door de lucht. De bereikbaarheid van Leeuwarden als spoorknooppunt van Fryslân wordt wat de FNP betreft meer uitgebouwd. Het vervangen van de spoorbrug over het Van Harinxmakanaal door een spooraquaduct is daarvoor noodzakelijk. Verdere verdubbelingen

elektrificatie van het spoor naar Groningen hoort daar ook bij. En dan over het verbeterde spoor een doorgaande trein via Groningen en Oldenburg naar Bremen en Hamburg laten rijden.

Een goede bereikbaarheid van onze Waddeneilanden voor bewoner en toerist mag niet (meer) in gevaar komen. De provincie Fryslân moet daarom de concessiebevoegdheid voor de waddenveerdiensten overnemen van het Rijk. De voorwaarde die de FNP hierbij stelt, is wel dat er voldoende geld bij wordt geleverd.

Actiepunten:

1. Steun en aandacht van de provincie voor hogescholen, universitaire studies, WTC, Wetsus, Exportclub Fryslân en andere instellingen in Fryslân die de structuur van onze economie door onderwijs en exportbevordering verstevigen. Meerjarige financiering voor de continuïteit van Wetsus en de watercampuspartijen is daarbij van het grootste belang.
2. Steun voor volledig breedbandinternet voor het platteland in 2023 en de gebiedsgerichte plattelandsontwikkeling.
3. Bij provinciale subsidies met name projecten 'van onderen op' bevorderen. En goede begeleiding om bedrijven en organisaties te helpen met mankracht of steun via bijvoorbeeld 'YnBusiness', kennis over export, bedrijfsontwikkeling en innovatie via 'vouchers'.
4. Het naar Fryslân halen van research om uit landbouwproducten vervangers van nitraten en fosfaten te winnen.
5. Doorgaan met eerlijke handel. Fryslân is 'Fairtrade-provincie' en dat willen wij voortzetten. Bij de productie en handel rekening houden met mensenrechten, milieu en de derde wereld!
6. Integratie van recreatie en toerisme met andere activiteiten op het platteland; geen grootschalige projecten in de open ruimte. Aandacht in de marketing voor 'het andere Fryslân' naast de watersport. Volop inzetten op de nalatenschap van CH2018 voor een blijvend effect op recreatie en toerisme.
7. Een volwaardige maatschappelijke voorafgaande kosten-batenanalyse bij grote infraprojecten.
8. De spoorverbindingen van en naar Fryslân verder optimaliseren, veiliger en vlugger. Dat geldt ook voor de lokale spoorverbindingen in Fryslân.
9. Vaarweg door de Alde Feanen niet opwaarderen voor grote schepen Klasse Va.
10. Realisatie van een nieuwe sluis en brug bij Kornwerderzand vóór 2022.
11. Bij aanbestedingen in Fryslân de voorwaarden zodanig regelen dat het lokale en regionale bedrijfsleven ook kan meedingen.
12. De brug over de Scharsterrijn vervangen door een aquaduct (A6).
13. Ruim baan voor het fietsverkeer, met stimulerende maatregelen in een nieuwe fietsnota.
14. De veerdiensten naar de Waddeneilanden in een provinciale concessie onderbrengen.
15. Landbouwverkeer zoveel mogelijk scheiden van het andere verkeer.

Fryslân woont

De kwaliteit van de ruimte

Fryslân is de mooiste provincie van Nederland. En dat willen we zo houden! Ons uitgangspunt bij het ruimtelijk beleid is dat ontwikkeling mogelijk moet zijn als die past bij de aard en de schaal van de bestaande omgeving. Wij willen de Friese ruimte doelmatig benutten en het verkwisten en versnipperen van ruimte tegengaan. Daarom geen nieuwe industrieterreinen als er geen concrete behoefte aan is en er op andere plekken in dezelfde regio nog ruimte is. Het opknappen van bestaande bedrijventerreinen moet doorgaan en aantrekkelijk worden gemaakt. Bij het onderbouwen van plannen moet rekening worden gehouden met wat er al is, zoals bebouwing en infrastructuur, maar moet ook worden gekeken naar de mogelijkheden om functies te combineren en het gebruik van ruimte circulair te maken. De FNP is vanwege de grote aanslag op het landschap voor het opruimen van de solitaire windturbines en wil beslist geen nieuwe windturbines op het land.

Wij zetten ons in voor het behoud van beeldbepalende woonhuizen, boerderijen, kerken, landschapselementen en ander onroerend erfgoed. Een nieuwe bestemming die past bij de omgeving heeft daarbij onze voorkeur. Duisternis 's nachts is een kernwaarde voor de kwaliteit van onze leefomgeving. In het beleid met betrekking tot bijvoorbeeld stallen, bedrijfsgebouwen, glastuinbouw, straatverlichting en reclame wil de FNP van lichthinder een belangrijker onderwerp maken.

Krimp in de regio

In bepaalde regio's is krimp van de bevolking, de vergrijzing en het verhuizen van de jeugd naar de stad een feit. Nu de woningmarkt aantrekt, zullen dorpen en gemeenten meer mogelijkheden moeten krijgen om te bouwen in overeenstemming met de vraag. Er is vraag naar woningen die een leven lang mee kunnen, of tijdelijke woningen voor jongeren of ouderen die zorg nodig hebben. In dat kader moet er ook aandacht komen voor zelfvoorzienende 'tiny houses' op wielen. Die hebben alleen een standplaats nodig. Gemeenten moeten daarvoor wel de ruimte bieden. Zo'n standplaats hoeft niet permanent te zijn. Er is altijd wel ergens een hoekje dat nog een jaar of langer op een bestemming ligt te wachten. Er is ook behoefte aan betaalbare huizen voor jongeren die er bewust voor kiezen om met hun gezin in de dorpen te wonen. Daarom is het van belang dat wonen en de krimp op regionaal niveau worden bekeken. Leren van duidelijke ervaringen uit andere krimpregio's verdient de voorkeur boven het bedenken van nieuwe experimentele maatregelen. De provincie mag geen beleid vaststellen dat de krimp bevordert. Daarom zoveel mogelijk de leefbaarheid op het platteland in stand houden met werk, zorg, dorpshuizen, sportverenigingen en passen infrastructuur. Er wordt uitgezocht of het mogelijk is dat jongeren die er bewust voor kiezen in hun eigen dorp of de omgeving daarvan te blijven, daarvoor met voorrang de mogelijkheid krijgen. Dat vereist nieuwe regelgeving bij de toewijzing van zowel sociale huurwoningen als beschikbare en betaalbare bouw kavels in de dorpen. Tijdelijke werknemers leggen in bepaalde dorpen beslag op betaalbare woningen. Dat komt niet ten goede aan de leefbaarheid. De FNP wil daarom meewerken aan kwalitatief goede huisvesting voor die doelgroep in het buitengebied of bij de werkgever op het erf.

Woonbeleid terug naar de maatschappelijke taak

Het woonbeleid moet door Fryslân zelf worden geregeld. Haagse maatregelen met betrekking tot woningbouwverenigingen, zoals de verhuurdersheffing en de zogenaamde saneringssteun pakken voor Fryslân zeer nadelig uit. Wij willen dat onze woningbouwverenigingen meer financiële armslag krijgen en hun hoofdtaak, het bouwen van voldoende goedkopere huurwoningen, weer in hoog tempo kunnen voortzetten.

Dat kan niet zonder de inbreng van deskundige partijen zoals gemeenten, woningbouwcorporaties, makelaars, investeerders en bouwbedrijven. Wij willen dat de provincie de woningstichtingen weer terugbrengt naar hun sociale taak: het bouwen en beheren van sociale woningen. Daarvoor moeten de lokale volksvertegenwoordigers weer een stem krijgen in de besturen. In het kader van stads- en dorpsvernieuwing moeten corporaties mogelijkheden krijgen om koopwoningen en kleinschalige activiteiten te realiseren.

Lokale voorzieningen

De toegenomen (auto)mobiliteit van mensen betekent ook dat niet alle voorzieningen meer overal hoeven te zijn. Economisch gezien kan dat ook niet meer. Ook hier heeft de schaalvergroting zijn invloed doen gelden. Des te meer wordt de kwaliteit van die voorzieningen van belang. De mensen stellen ook hogere eisen dan in het verleden het geval was. De woonkwaliteit en de kwaliteit van de voorzieningen zoals onderwijs bepalen zo de leefbaarheid van het platteland. Dorpshuizen en projecten van de lokale gemeenschappen spelen in dat geheel een vitale rol. De FNP wil om die reden dat dorpen en streken blijvend door de provincie worden ondersteund.

Omgeving – streekagenda's

Bij het inrichten van de fysieke levensruimte moet rekening worden gehouden met de schaal en herkenbaarheid van gebieden, hoe groot de opgaves ook zijn. De FNP hecht aan behoud van de menselijke maat en de identiteit van het landschap. De FNP wil meer subsidiariteit op het gebied van de ruimtelijke ordening, waarbij de ruimte voor ontwikkeling meer van onderen op en gebiedsgericht wordt ingevuld. In samenwerking met gemeente en inwoners worden ambities en doelen regio voor regio bepaald zodat er maatwerk kan worden geleverd.

Detailhandel

Het digitaal winkelen en demografische veranderingen hebben grote gevolgen voor de detailhandel. Dat gaat ten koste van de verscheidenheid en de kwaliteit van de winkelgebieden. De Friese binnensteden moeten daarom inzetten op compacte kernwinkelgebieden, zodat ze aantrekkelijk blijven voor inwoners en toeristen. Het Rijk moet daarvoor de fiscale faciliteiten beschikbaar stellen en de provincie moet die ontwikkeling naar meer compacte winkelgebieden actief faciliteren. Geen nieuwe grootschalige detailhandelplaza's aan de rand van de stad, zegt de FNP.

Actiepunten:

1. Geen nieuwe windturbines op het vasteland, bestaande windturbines opruimen en streven naar in windmolenvrij Fryslân.
2. Opknappen bestaande bedrijventerreinen heeft prioriteit boven aanleg van nieuwe; altijd kijken naar de concrete behoefte en de nog beschikbare ruimte in diezelfde regio (de zogenaamde SER-ladder).
3. Volkshuisvesting moet een zaak van de Friezen zelf worden, zodat er wordt gebouwd naar behoefte, maar ook in balans met de bestaande woningmarkt in de streek.
4. Ruimte in bestemmingsplannen voor tijdelijk wonen voor jongeren of voor (mantel)zorg op eigen erf.
5. Er moet een fonds komen dat verwaarlozing en verkrotting van dorpen en woonwijken tegengaat. Het provinciale 'Rotte kiezen'-project moet nieuw leven worden ingeblazen.
6. Van lichtoverlast een belangrijker punt maken in het ruimtelijk beleid.
7. Geen megawinkels aan de randen van de steden. Een ontwikkeling in de richting van compacte winkelcentra moet worden bevorderd.
8. De dorpshuizenregeling moet worden voortgezet met meer aandacht voor de behoefte van de gemeenschap.
9. In het belang van de biodiversiteit en de cultuurhistorie moet behoud en het terugbrengen van de authentieke landschappen en landschapselementen een belangrijk onderdeel worden van de streekagenda's.
10. Fryslân maakt zich sterk en werpt zich op voor het proeftuinproject 'Volkshuisvesting regionaal, maatwerk op schaal'.

Fryslân duurzaam

Duurzaam betekent voor de FNP dat de behoefte van vandaag niet ten koste mag gaan van de behoefte van de toekomstige generatie en dat landschap en bodem niet geschaad mogen worden. Het is van het grootste belang voor deze en de komende generaties dat wij als Fryslân zo onafhankelijk mogelijk worden van fossiele brandstoffen, geïmporteerd of uit eigen bodem. Minder energie verbruiken, meer energie zelf lokaal opwekken.

Ruimte voor lokale gemeenschap, landschap, levensomgeving

Wij willen dat Fryslân een eigen langetermijnplan ontwikkelt voor duurzame energie dat recht doet aan de lokale situatie en gedragen wordt door de gemeenschap. Landschap en leefomgeving worden in dat beleid niet ondergeschikt gemaakt aan kortetermijngewin. Bovenal moet het plan uitgaan van het eigen energieverbruik. Fryslân kan daarbij vooroplopen bij het exploiteren van aardwarmte, blue energy, eb en vloed, verbeterde vormen van biogas, brandstofcellen en warmtekrachtkoppeling, maar ook met het treffen van efficiënte maatregelen voor het besparen van energie. In dat beleid is beslist geen plaats voor schaliegas, CO₂-opslag of kernenergie. Fryslân moet zelf de bevoegdheid hebben over de uitvoering van dat plan. Landelijke regelgeving die deze omslag frustreert, moet worden aangepakt. Voorbeelden zijn de zo ongeveer volledige vrijstelling van energiebelasting voor grootverbruikers en het tegenhouden van initiatieven door het stellen van zware eisen aan een eigen aandeel in en samenstelling van aangekochte energie.

Energie: alternatieven voor windturbines

Het provinciebestuur moet verstandig en zelfbewust omgaan met alternatieve energieopwekkingsmethoden en die inzetten voor de belangen van de Friezen en niet voor die van Den Haag. De FNP wil dat Fryslân voor haar energietransitie uitgaat van het eigen energieverbruik. Berekeningen hebben aangetoond dat Fryslân op termijn (2050) zelfvoorzienend kan worden op het gebied van energie. Daarvoor is het niet nodig dat er nog meer windturbines op het vasteland komen dan wat al is afgesproken. Daarom geen extra wind op het land boven de 530,5 MW die met Den Haag is afgesproken voor windenergie. Dat geldt voor alle vormen.

Er mogen geen nieuwe vormen van armoede ontstaan als gevolg van de energietransitie. Daarom wil de FNP dat subsidie voor transitie en besparingen maximaal naar burgers en energiecoöperaties gaat. Dorpen kunnen ook participeren in het Windpark IJsselmeer. De veranderingen in de infrastructuur moeten daarom zoveel mogelijk op kosten komen van de distributieorganisaties zelf (Liander, Tennet), die daarvoor al grote reserves hebben opgebouwd.

In Fryslân zijn er enorm grote mogelijkheden met geothermie. Maar liefst 25% van het energieverbruik kan op termijn met geothermie (aardwarmte) worden gewonnen. De FNP wil daarom dat Fryslân voorop loopt wat betreft geothermie.

Een ander alternatief, biovergisters, is alleen acceptabel als het aantoonbaar circulair is en in te passen is in het landschap. Daarom wil de FNP geen mestvergisters. Het verminderen van de energieconsumptie moet worden gestimuleerd met passende maatregelen.

Om de Friese energieplannen in gang te zetten wil de FNP een eigen Friese 'taskforce' (werkgroep) als tegenwicht tegen de Haagse plannen.

Er moet actief beleid komen voor het beter benutten van het dakoppervlak van stallen en loodsen voor zonnepanelen. Dat geldt ook voor de daken van bedrijfsgebouwen op industrieterreinen en voor platte daken op scholen en sporthallen. De salderingsregelingen moeten hierop aangepast worden, zodat burgers die daken kunnen gebruiken in plaats van hun eigen daken. Asbestdaken kunnen met subsidie worden vervangen door zonnepanelen: asbest eraf, zonnepanelen erop. Zonnepaneelparken zijn voor de FNP bespreekbaar als de betreffende gemeenschap erom vraagt en er draagvlak voor is. De FNP wil dat initiatieven voor een aantal grote zonneparken bij vliegbasis Leeuwarden die vanuit de gemeenschap worden voorgedragen de medewerking van de provincie krijgen.

Kringloop bij andere grondstoffen

De FNP ziet het 'Cradle to cradle'-principe als leidend voor de toekomst. Afgedankte materialen niet als afval behandelen maar gebruiken als grondstof voor iets nieuws. Dat begint voor de FNP bij het koopgedrag van consumenten. In Fryslân, maar vooral ook binnen Europa, zal de vraag naar duurzame Friese producten alleen maar toenemen. Het motto hierbij is actieve promotie van de kwaliteiten van Friese producten. De provincie Fryslân loopt hierbij actief voorop als het aan ons ligt met een top 3-positie in Europa. Dat is onder meer van belang om het aantal zeldzame metalen en andere grondstoffen snel opraken.

Afgesproken regelgeving omtrent eerlijke productie, stank-, geluids- en lichtoverlast moet gehandhaafd worden en daar waar de gemeenschap erom vraagt aangescherpt worden. Het is noodzakelijk dat Fryslân zijn eigen milieudienst FUMO behoudt. De FNP wil de uitstoot van de afvaloven REC in Harlingen kritisch blijven volgen.

De bewijslast van schade door gas- en zoutwinning moet in de Mijnbouwwet worden omgekeerd, zodat de gewone burger die schade heeft gemakkelijker zijn recht kan halen. Schade aan zeedijken als gevolg van zoutwinning moet op voorhand worden afgedekt en er moet vooraf een verplichte nulmeting worden uitgevoerd om de schade aan gebouwen later te kunnen aantonen.

Gezond water en droge voeten

Op verschillende locaties langs de Friese Waddenkust voldoen de zeedijken niet meer aan de veiligheidseisen. Het lijkt erop dat een dun bevolkt gebied, een kleiner economisch belang en de hoge kosten hiermee te maken hebben. Er is aan Fryslân echter een toezegging gedaan dat niemand er hier qua veiligheid op achteruit zou gaan. Het opknappen van de zeedijken mag niet langer uitgesteld worden. Droge voeten is een nationaal veiligheidsbelang, de andere provincies moet daar solidair aan meebetalen.

De zeedijken worden wat de FNP betreft niet binnendijks verbreed maar buitendijks, vanwege het ruimtebeslag aan de binnenkant. Waar dat mogelijk is, wordt ook gebruikgemaakt van de kwelder als buffer om de golven te breken. De provincie moet er in overleg met het Rijk naar streven om innovatieve verbeteringsmethoden naar Fryslân toe te halen. Zoals het aanleggen van nieuwe kwelders in plaats van alleen maar asfaltdijken ('bouwen met de natuur').

Kritisch kijken naar waterbeheer

Klimaatveranderingen, meer rivierwater en bodemdaling zijn redenen om het waterbeheer kritisch te bekijken. Een groot en duur gemaal bij Lauwersoog is voorlopig niet nodig, maar de FNP wil dat er wel wordt gekeken naar (goedkopere) alternatieven voor de uitwatering. Binnendijks zijn hogere boezemwaterkeringen alleen niet voldoende. Om voldoende water vast te houden moet er meer capaciteit in de boezem en de polders zelf worden gebruikt. In droge zomers moet er voldoende zoet water beschikbaar zijn voor de land- en tuinbouw. De grondwaterstand moet ook op peil blijven. Wij willen dat de provincie ervoor zorgt dat de afspraken uit het landelijke Deltaprogramma over de veiligheid van de zeedijken worden nagekomen. De FNP wil geen onnodige peilverhoging van het IJsselmeer. Als blijkt dat verhoging nodig is om beter te kunnen werken aan een klimaatbestendig watersysteem, dan moeten nadelige gevolgen afdoende gemitigeerd of gecompenseerd worden.

In vorstperiodes zorgt de provincie voor goede afspraken met het waterschap, zodat het malen geen schade zal doen aan een goede en veilige ijsvloer.

Gebruik van minder kunstmest, gier en vloeibare mest en bestrijdingsmiddelen, maatregelen ter vermindering van de uitspoeling van mineralen in water en bodem, en evenzeer de overgang naar biologische of gesloten-kringloopbedrijfsvoering (grondgebonden) in de landbouw, verbeteren de waterkwaliteit en ondersteunen de biodiversiteit.

Het waterbeheer moet integraal worden aangepakt met aandacht voor andere belangen zoals natuur, cultuurhistorie, energie, economie en recreatie. Om die reden kan er geen van sprake zijn om van de Friese Greidhoek één groot peilvak te maken, oude sloten recht te trekken en alle opvaarten af te dammen. Het project 'Holwerd aan Zee' is in het kader van integraal beleid een prachtige kans voor Noordoost-Fryslân die de FNP graag wil realiseren. Een combinatie van waterbeheer, natuur, recreatie en cultuurhistorie. Evenzo zou er een integraal plan voor de Afsluitdijk moeten komen met diezelfde aspecten inclusief energieopwekking.

Veenweide en maatschappelijke kosten

De veenweide is een belangrijk onderdeel van de Fryske Mienskip, zowel economisch als voor de biodiversiteit.

Het is al wel duidelijk dat diepteontwatering en andere intensivering van het weidebeheer mede oorzaak zijn van de teruggang van de weidevogelpopulatie. Daarom moet, misschien in eerste instantie vooral in het veenweidegebied, het grondwater naar een hoger peil teruggebracht worden. Gezien de verschillende grondsoorten in het veenweidegebied vraagt dat maatwerk. Voorwaarde is dan wel dat de veehouderij in die gebieden de kans krijgt zich aan te passen. Tegelijkertijd zal de provincie voorwaarden moeten stellen die duidelijkheid bieden en richting geven. Wat dat betreft is de FNP van mening dat de waterpeilen in de veenweide in 2030 op 40 cm NAP moet zitten. In de veenweide alleen maisbouw toestaan zonder grondbewerking.

De maatschappelijke kosten van de agrarische bedrijfsvoering in het 'Lage Midden' zijn bijna niet meer op te brengen. De schade door bodemdaling en diepteontwatering is onomkeerbaar. In de diepste polders moet daarom meer ruimte komen voor water, natte natuur of wateropvang. Een dynamisch peilbeheer met minder intensieve agrarische bedrijfsvoering aan de randen van de natuurgebieden ligt ook voor de hand. De FNP wil geld vrijmaken voor experimenten en schadeherstel. Daar waar de provincie moreel

(mede)verantwoordelijk is voor schade door bodemdaling en paalrot als gevolg van diepteontwatering moet er een beter functionerend schadefonds komen dan het huidige.

Actiepunten:

1. Meer inzet op energiebesparing, net als subsidie op woningisolatie.
2. 530,5 MW is en blijft het absolute maximum voor Fryslân als het gaat om het opgetelde vermogen aan windenergie.
3. De burger met asbestpanelen op het dak moet worden ondersteund om dat eraf te krijgen.
4. Zonnepanelen eerst op daken, parkeerterreinen overdekken en alle dergelijke mogelijkheden. Alleen op de grond als dit het landschap niet aantast.
5. Ontwikkeling van andere vormen van duurzame energieopwekking zoals blue energy en aardwarmte stimuleren.
6. Pleiten voor het schrappen van verkeerd uitwerkende belastingvoordelen en energiesubsidies die ongelijke behandeling van investeerders tegenover de gewone burger veroorzaken.
7. Naar een Europees beleid voor stroom en andere energie die over de grenzen heen gaat.
8. De beloften aan Fryslân uit het Deltaprogramma nakomen: niemand zou er qua veiligheid op achteruitgaan; de zeedijken moeten zo snel mogelijk weer voldoen aan de eisen.
9. Omkering van de bewijslast voor schade door gas- en zoutwinning in de Mijnbouwwet en verplichte nulmeting vooraf voor de gebouwen.
10. Meer tijdelijke bergingscapaciteit voor zoet water realiseren.
11. Geen gerommel met CO₂-opslag, schaliegaswinning of radioactief afval in Friese grond.
12. De FNP zal het plan van het waterschap om van de Greidhoek één groot peilvak te maken, afwijzen.
13. Eerst integraal het luchtruim opnieuw bekijken én maatschappelijk acceptabele en vliegtechnisch optimale vluchtroutes en -profielen maken, voordat mag worden besloten of *Lelystad Airport* open kan.

Fryslân reket

Baas over eigen financiën

Wij staan voor een behoedzaam en verstandig financieel beleid. De provincie moet werken met sluitende begrotingen. Grote investeringen waar de provincie aan meebetaalt moeten voor meer dan één generatie aantoonbaar voordeel hebben. De FNP wil dat het Rijk zich houdt aan de Wet Financiële Verhoudingen en het Europese Handvest. Elke overheidslaag, elke provincie heeft volgens die wet het recht om zelf autonoom over de eigen financiën te besluiten. Daarom kan het Rijk geen eenzijdige grepen in de kas van bijvoorbeeld het Provinciefonds of het Waddenfonds doen. Wij willen laten onderzoeken wat er verder aan specifieke doeluitkeringen kan worden vereenvoudigd. Het liefst met een overheveling naar het Provinciefonds, zodat Fryslân zelf kan besluiten waaraan we het geld uitgeven. Wij willen geen uitvoeringsloket van het Rijk worden. Dat betekent dat belastinginkomsten voor verreweg het grootste deel ook weer beschikbaar komen voor de Friezen. Op andere plekken in Europa zijn er al vele voorbeelden van hoe dat praktisch wordt geregeld.

Baas over de eigen financiën betekent bij het beheer van dat geld ook dat men niet te afhankelijk is van één partij. Op dit moment is dat voor twee van de grote investeringsmaatschappijen waarin de provincie Fryslân participeert wel het geval (de NOM). De FNP wil op basis van prijs/kwaliteit toetsen of het beheer van de geldelijke middelen voor externe financieringen nog goed voldoet en of dat ook beter bij andere partijen kan worden belegd.

De verhouding met de Randstad

Haagse uitvindingen, zoals het verplicht schatkistbankieren bij het Rijk, en het toezicht op provinciale reserves en investeringen moeten verdwijnen. De verdeelcriteria met betrekking tot Provinciefonds, gemeentefonds en doeluitkeringen moeten kritisch tegen het licht worden gehouden. De provincie moet er actief voor zorgen dat criteria niet ten koste gaan van provincies als de onze. De regering en de ministeries zijn wat dat betreft vaak enorm gefixeerd op het grote aantal inwoners van de Randstad. Te weinig wordt gedacht aan het feit dat wij hier meer kilometers aan wegen, meer water en meer landoppervlak hebben dat moet worden onderhouden. Volgens wetenschappelijk onderzoek van het Coelo (Rijksuniversiteit Groningen) gaan er elk jaar miljoenen minder naar Fryslân voor infrastructuur dan waar wij in overeenstemming met het inwonertal recht op hebben. Per kilometer gaat er minder overheidsgeld naar het openbaar vervoer in Fryslân dan naar bijvoorbeeld Amsterdam (Noord-Zuid metrolijn), terwijl men hier verder en langer moet reizen om ergens te komen! Deze ongelijke verdeling tussen de Randstad en de rest van Nederland vraagt voortdurend extra aandacht.

Balans tussen inkomsten en uitgaven

De netto inkomsten van de provincie moeten ook in de toekomst genoeg zijn om de nieuwe kerntaken uit te voeren. De decentralisatie moet niet uitlopen op een verkapt bezuiniging vanuit Den Haag. Er is een forse vermindering van inkomsten uit het Provinciefonds en de decentralisatie van taken naar de gemeenten. Dat betekent dat de komende periode kritisch moet worden gekeken naar wat er qua werkzaamheden allemaal buiten de deur is gezet en wat daarvan wordt betaald. Daarbij moet ook worden gekeken naar gemeenschappelijke regelingen en of dat ook anders kan.

Er moet en definitieve oplossing komen in de provinciale begroting voor de financiële dekking voor alle kleinere en grotere knelpunten in de provinciale infrastructuur en een goed onderhoud van wat we al hebben. Afzonderlijk lijken dat kleine bedragen, maar alles opgeteld betreft het een indrukwekkende lijst, die voor een deel ook structureel gedekt moet worden. Aan de inkomstenkant willen wij dat de provincie de gasbatenlobby intensief vervolgt. De FNP heeft met succes de meerderheid van de Staten in de afgelopen periode achter dit doel gekregen. De opbrengsten van de delfstoffenwinning verdwijnen naar de Haagse schatkist en Fryslân ziet daar te weinig van terug. Dat was in de laatste 30 jaar minder dan 1%. De samenleving hier wordt wel met de maatschappelijke kosten van de mijnbouw opgezadeld: bodemdaling, waterhuishouding, verzilting van landbouwgrond, schade aan huizen, en ga zo maar door. Er moet een provinciaal delfstoffenfonds worden ingesteld. Daarin moeten alle revenuen die als gevolg van de gas- en zoutwinning vrijkomen, worden opgenomen. We denken aan een fonds zoals dat in Noorwegen, waarvan de renteopbrengsten voor het versterken van de economie worden gebruikt. Omdat er op termijn een (groot) probleem dreigt met de reservepositie van de provincie Fryslân en met evenwicht tussen inkomsten en uitgaven, moet Fryslân overleggen met het Rijk om tot een financieel statuut te komen. Uitgangspunt is dat Fryslân taken van het Rijk overneemt die voor Fryslân worden uitgevoerd en dat dan ook de bijbehorende financiën worden overgeheveld.

Uitgangspunt is: publieke diensten in publieke handen. De provincie is grootaandeelhouder van drinkwaterbedrijf Vitens. Die aandelen willen wij graag aanhouden, niet alleen vanwege het financiële resultaat maar voornamelijk omdat de drinkwatervoorziening als publieke kerntaak volgens ons in publieke handen hoort. Hetzelfde geldt voor Alliander, dat het netwerk van de elektriciteit in Fryslân beheert.

Belastingen

Een verhoging van de belasting is een allerlaatste middel om de overheidsfinanciën gezond te houden. Maar een eigen belastingdomein, zoals de opcenten, is een harde voorwaarde voor de toekomst van Fryslân als provincie. Veranderingen in de financiële verhoudingen tussen provincie en Rijk moeten voor de Friese burger geen nadelige gevolgen hebben. De bestaande geldstromen moeten in de eerste plaats anders worden georganiseerd. Dus geen extra belasting, het liefst minder of op zijn minst netto dezelfde lasten voor de mensen.

Topsalarissen

Ontspoorde topsalarissen bij woningstichtingen, grote scholengemeenschappen en ziekenhuizen zijn er mede de oorzaak van dat het vertrouwen in de overheid kleiner is geworden. De FNP wil daarom dat directeuren, topbestuurders en medewerkers van overheden en (semi)publieke organisaties niet meer verdienen dan een gedeputeerde (de Fryslân-norm).

Actiepunten:

1. De provincie moet een eigen belastingdomein en een open financiële huishouding houden.
2. Fryslân blijft bij de top 3 van provincies met de laagste belastingen (opcenten).
3. Niet alleen de uitvoering van taken van het Rijk naar de gemeenten en de provincie decentraliseren, maar ook de bevoegdheid over de bijbehorende financiën. Het liefst door overheveling naar het Provinciefonds, zodat Fryslân voortaan zelf over dat geld kan besluiten.
4. Fryslân moet zelf kunnen beschikken over de opbrengsten van delfstoffenwinning.
5. De provincie mag geen contracten sluiten met publieke organisaties die hun werkgebied in Fryslân hebben en die topbestuurders en medewerkers hebben die meer verdienen dan een gedeputeerde.
6. Een hoger tempo van investeringen van het Waddenfonds in het Waddengebied stimuleren. Van momenteel 28 naar 40 miljoen euro op jaarbasis.
7. Standaard wordt nagegaan of subsidies het beoogde effect hebben.